

Po víc než padesáti letech od revoluce se režim na Kubě dopracoval k perestrojce. Kavárny už mohou mít víc židlí než dvanáct. A dýchaviční, prošedivělí Evropané mohou na lavičkách parků v Havaně své kubánské holky, které mají často jen na jednu noc, obdarovat mobilem. Holky, ty šťastnější, pak už nemusejí telefonovat z pouliční budky, co je něco jako ucho přilepené na policejní stanici.

PERESTROJKA À LA KUBA

Foto Jan Šibík, Havana Text Magdalena Sodomková, Havana

KUBA A RYBA?

Ano, v Hemingwayově novele Stařec a moře o Kubánci Santiagovi. Ale v současných obchodech Havany veliká vzácnost. →

MALECÓN

Jedno z nejkrásnějších míst v Havaně.
Místo, kde se večer scházejí Kubánci.
Místo, odkud míří loďky emigrantů
do Miami. Místo, kde stávaly zástupy
prostitutek do doby, než je Raúl Castro
vyhnal. Do státních hotelů.

Señora María sedí ležérně v houpacím křesle v zarostlém atriu svého domu v Havaně, jež pronajímá turistům. Dává si pozor, aby se bavila jen o svém psíkovi, který „žere pouze masíčko“. A zajímá ji jedině: Odkud jste přijeli, kam jedete, číslo pasu. Ještě dnes to poběží nahlásit. María si žije za takzvaná kubánská konvertibilní pesa (CUC). Ta jsou obdobou valut v někdejší Československu a jejich přepočítání je, pro zběžnou představu, srovnatelné s eurem.

Señora María podniká. Konvertibilních Kubánců bude víc. Kubánský prezident Raúl Castro (mladší bratr churavějšího vůdce Fidela Castra) se totiž chystá v příští pětiletce propustit až milión lidí ze státní správy a rozdat až 250 tisíc podobných licencí na svobodné podnikání. Soukromníci si budou moci zažádat o úvěr v bance.

NEKONVERTIBILNÍ KUBÁNCI

„Konvertibilní“ jsou soukromé apartmány a letoviska s bílým pískem a tyrkysovou vodou. Za „cucy“ se kupují lan-gusty nebo mojita.

Policajt v baru pár kilometrů od jedné z nejkrásnějších pláží, Cayo Coco, nám gestem podobným, když řídí dopravu, u servírky objedná další rundu. Na spokojenost „bílých konvertibilních“ totiž musí dohlížet. Baví se ale s nimi? Za to je v socialismu podle bratrů Castrových pořád ještě paragraf hovořící o nepřátelské propagandě. Když však policajt Jesús uslyší češtinu, kdysi v Československu studoval, spadne z něj všechny ostychy a téměř svobodně spustí: „Ú vas Václav Havel! Husak, vypádni, di do prdele!“ shrne v několika slovech politický vývoj konce 80. let. „Ja chci cestovat, tady nic, ani pláž,“ říká a je vidět, že to s tou loajalitou k Raúlovi není až tak žhavé ani v policejním sboru. Vždyť Kubánci bez prominentní podnikatelské licence dostávají mzdu v národních pesech, jež mají hodnotu asi jako české koruny. A za měsíc jich dostanou sotva pár stovek.

Na pláž s bílým pískem a tyrkysovou vodou, slunečníky a obžerstvím all inclusive,

kteřá se nabízí ve všech katalozích v Evropě a od níž Jesús bydlí sotva deset kilometrů, už léta nevkročil. Na půl cesty z vesnice stojí kontrolní budka. A přes ni neprojde jediný vesničan s kubánským dokladem. Na plážích obsluhují jen pečlivě prověřeni číšníci.

Místním tak zbývá jen ostrá hráz, o níž se tříští vlny a kde to páchne rybinou. Místní totiž nejsou „konvertibilní“.

DVĚ HAVANY

„Havany jsou dvě,“ povzdychne si misionář Jan, stojí přitom na střeše jednoho z koloniálních paláců prastarého města. Je to Evropan a už léta zde rozdává chleba a léky. Letos na Kubě poprvé po padesáti letech vznikne seminář pro kněze. Jan se však „mírnému pokroku v mezích kubánského zákona“ jen pousměje. „Jsou dvě, jedna zespodu a druhá svrchu.“

Kulisy pompézních koloniálních paláců jsou vzpřímené a hrdé jako staré Kubánky s vlasy sčesanými do stříbrných drdolů. Zdobné domy, byť zmrzačené igelity v oknech, a vysoká elegantní okna napůl přestřižená těmi plastovými dokážou ještě vyrazit dech. Těm, kdo krácejí po chodnících. Za touto zdobnou slupkou, mnohdy podepřenou nepoužívaným lešením zarost-

lým liánami, jsou však apartmány, jimž se bortí strop. Jan jezdí nahoru výtahem snad ze třicátých let. Shora je celá ta pompézní a barevná Havana jako sedý squat. Na střeších sedí lidé.

„Támhle u sousedů provádějí černou magii, suší stíry. A támhle žije osm lidí v jednom pokoji. Děti spí v noci a starší sedí venku před barákem. Když děti odejdou do školy, jde spát druhá polovina rodiny. A když si dcera Omara, co vystudovala medicínu a teď rodinu živí prostitucí, přivede klienta, všichni na tu chvíli vykrácejí ven,“ líčí.

Za práci v nemocnici by Omara přinesla v přepočtu okolo 750 korun za měsíc. Tři bílí chlapi a stejný obnos má v kapse.

A tak, jako jsou dvě Havany, jedna zespodu a druhá svrchu, tak jsou i dvě Kuby, ta, kde se platí tvrdou měnou, a ta, kde se za národní pesa nakupuje u snědených krámů.

Když pak přivezou k populárnímu stánku laciné boty, Kubánky se skoro poperou. „Jsou mi! Beru si je!“ říká jedna z žen, nohu má přitom jako slon. Marne se jí snaží vepnat do střevíce. Doufá, že je někde za rohem střeš. Prodavač stojí v posvátné vzdálenosti od toho davu, za stánkem ohrazeným provázekem, a s nábožnou úctou otevírá postupně jednu krabici za druhou. Všechny botky jsou stejné, střevíce s barevným štrápcem. Proti němu trčí les rukou. Ty boty se dají koupit za národní pesa, v přepočtu za 40 korun. Proto ta tlačence.

Obvykle totiž dámské botky, většinou made in China, prodávají na poloprázdných pultech kamenných obchodů, kde ženská přesto, že tu není téměř co koupit, musí odevzdat kabelku do šatny. Platí se v konvertibilních pesech, v přepočtu stojí tisícovku, na což by se →

Havany jsou dvě. Jedna viděná zespodu a ta druhá svrchu.

CHE GUEVARA

Portréty Che podle slavné fotky Alberta Kordy v Havaně válcují podobizny Fidela Castra. Revolucionář a vrah Che se s Castrem a představiteli SSSR před smrtí nepohodl. V kubánských kinech ale tvrdí, že svůj poslední dopis napsal Fidelovi.

Zarudlý Němec mulatce hněte kolínko, a ještě si myslí, že těm „kubánským ubožákům pomáhá“.

z oficiálního platu dalo ušetřit snad za rok.

Misionář Jan se mi později v jedné z havanských restaurací pokouší vysvětlit, kdo si ty lodičky může dovolit. „Přijde mi babička do kostela a já se jí ptám, jak se má vnučka. A ona zcela vážně opáčí: Dobře, dobře. Je prostitutka.“

K vedlejšímu stolu mezitím usedá matka s dcerou a s nimi zarudlý Němec v rozhalené košili. Rozvalí se na křesílku. Matka se tváří pyšně, že holka udělala terno, na tuhle večeri by Kubánci šetřili měsíce. Sugar daddy podnikavé dceři pod stolem hněte kolínko, a ještě si asi myslí, že těm „kubánským ubožákům pomáhá“. Vyhlédl si ji zřejmě v kavárně Francesca, hned vedle okázalého hotelu Inglaterra. Právě sem, na rozviklané židličky, se sjíždějí starci z celé Evropy, aby tu mohli Kubánkám – těm ve fajnových lodičkách – zapálit cigaretu. A tak to vždycky začíná. Charita.

SVĚTOVÁ KRIZE FANDÍ KUBĚ

Pro ty, kdo se k prostituci nesníží, má „socialismus podle Raúla“ materiální ponížení. A tak mámy s dítětem v ruce po cizincích loudí sunar, jejich manželé zcela vážně potupně prosí o „špinavý trenky“ nebo sandály propocené v karibském dusnu. „To se vypere, vyčistí a ještě to poslouží.“

Nekonvertibilní Kubánci dostanou na přiděl dvanáct vajec, pět deka kávy na osobu a měsíc, dvě malé housky na den, jednou za čtvrt roku pastu na zuby pro celou rodinu. U snědených krámů si vystojí frontu, prodavači jim to odškrtnou z „libreta“, co vypadá jak žákovská knížka. A když chtějí víc? Musí si doplatit národnými pesy, přičemž měsíční minimální příjem je v přepočtu něco kolem tří set korun. Vzhledem k tomu, že skoro všude kokrhají kohouti, může Kubánci ještě tak střídat ome-

letu a míchaná vajíčka. Jenže co když dostane chuť třeba na cornflakes?

Na krabici dovážené z Velké Británie jsou obrázky zdravého životního stylu. Jak se na ní píše, „kromě celozrnných lupínků k němu přispívá aerobik nebo golf“. Na hladové Kubě úplně sci-fi. A ta krabice se platí dvoutýdenní mzdou Kubánce.

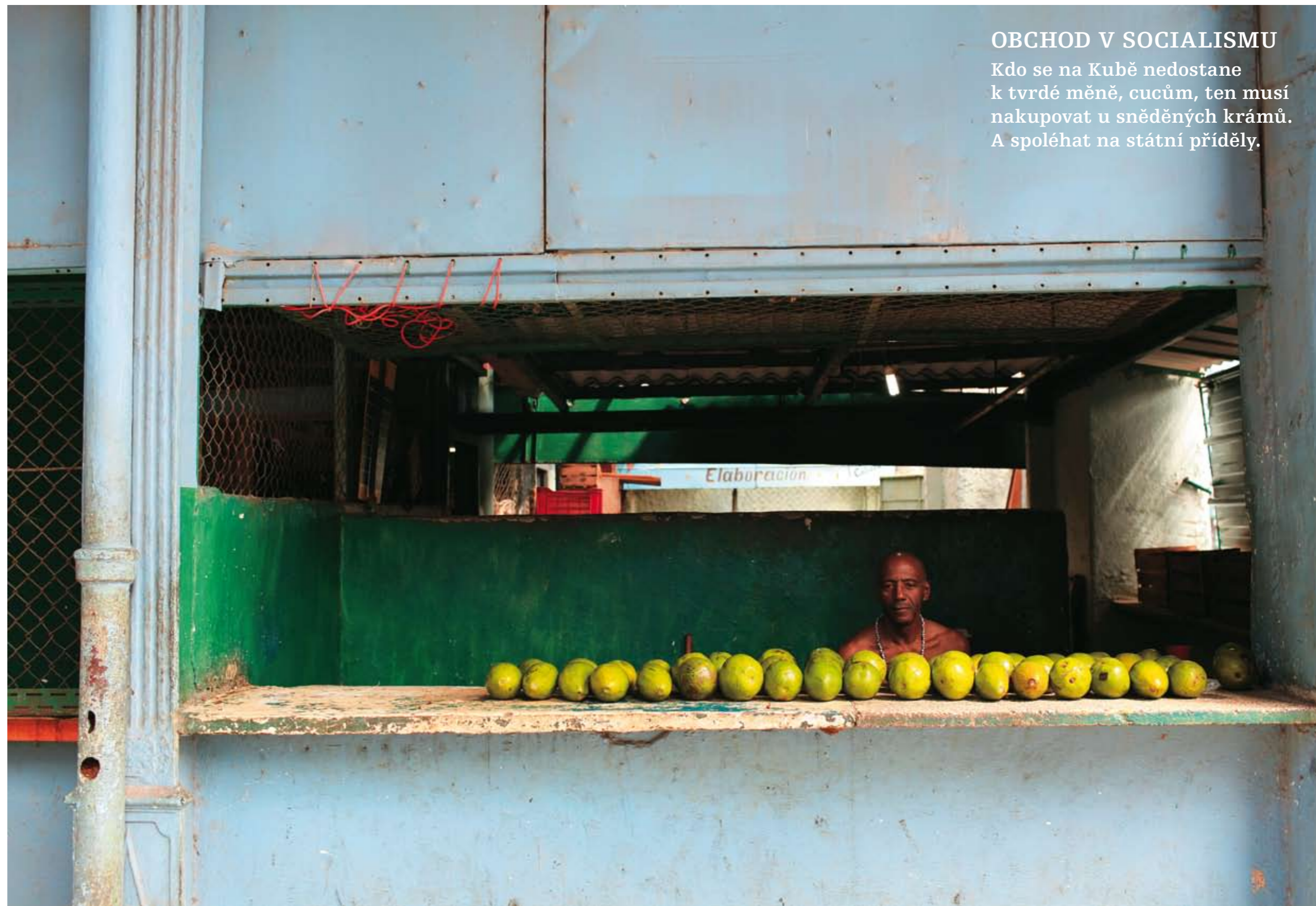
Je tu ale ještě jedna možnost. Směnit přístup ke kapitalistickým vymoženostem, jako jsou třeba cornflakes, ale i k fajnovějším postům ve státním aparátu, za vlastní loajalitu.

Fidel Castro je stařec a už ani sám neví, jestli ten socialismus na Kubě funguje, nebo nefunguje, zamotal se do toho v zářijovém interview s Jeffreyem Goldbergem z The Atlantic. A jeho bratr Raúl si prý rád přihne. „O to víc potřebuji podepřít širokou základnou konformních udavačů a fyzlů, jimž ten systém vyhovuje a kteří nedopustí jejich pád. V těch masách je jejich síla,“ dumá disident Pepé.

A tihle loajální se pak přísají na turisty, protože z nich se sype tvrdá měna. A ač se na billboardech píše, že „světová krize fandí Kubě“, ekonomicky nesoběstačný kubánský režim přežívá z dolarů ideového nepřítele.

A tak se v socialismu podle Raúla kolem cizinců tancuje. Jen aby se zase vrátili.

Pokutu blahosklonně odpustí, i když na prázdné dálnici jedete omylem několik kilometrů v protisměru, i když vyjždíte s omluvným pohledem a slámákem na hlavě z jednosměrky. Jestliže dřív Castrovi fyzlové, co stojí na každém rohu, zatýkali cizince za to, že fotili chudinské čtvrti, dnes je úslužně provázejí: „Jen si fotte a mě si nevšímejte, já budu dávat pozor, aby vám někdo neukradl fotoaparát.“ Pro turisty vše. Kurvit se, to sice není „hodné socialistické ženy“, když to ale Kubánky a mladí

OBCHOD V SOCIALISMU

Kdo se na Kubě nedostane k tvrdé měně, cucům, ten musí nakupovat u snědených krámů. A spoléhat na státní přiděly.

mulati dělají ve státních hotelech, kde od jedné holky putuje závratných 80 cuců denně (suma srovnatelná s eurem, kolem 10 cuců je minimální měsíční plat, profesor má asi 30 cuců za měsíc) do státní pokladny, to i Raúl Castro rád přimhouří oko.

Navic Kubánci jsou v nápa-

dech, jak z cizinců dostat peníze, vynalézaví. Když zastavíte před ubytovnou, nacpou se před dveře a hned žádají provizi za to, že vás tam přivedli. Chvilí před vámi šlapou na kole a pak natahují ruku, že prý vám ukázali cestu. Jakmile vidí, že se cizinec blíží k autu, hned předstírají, že ho celou dobu hledali, a žádají odměnu. Tak proč tu šedou

ekonomiku nelegalizovat? Ať z toho Raúl taky něco má.

SOCIALISMUS JAKO TREST

Disident Pepé to ale nebude, kdo dostane od státu jednu z 250 tisíc avizovaných licencí. Bydlí za městem v malém favela domku, ve slumu, bez elektriny, bez vody. Střechu

má sbitou z tvrdého papíru. Ze slušného státního bytu, jež by mohl pronajímat, ho už dávno vystěhovali.

„Taky bych chtěl podnikat, ale na licenci čekám už několik let. Mně ji nikdy nevydají. Musel bych donášet. Musel bych hlásit, kam jdeš a kdy se vracíš.“ A když nechce? „Kámoše, se kterými jsem chodil

hrát baseball, začali zastrašovat. Jestli mě uvidí, že hraju s nima, připraví je i jejich rodiny o bydlení, plat i přiděly jídla jako mě,“ vysvětluje Pepé.

O kubánské svobodě nemá iluze ani misionář Jan: „Jedinou opravdovou svobodou na ostrově svobody je to, že tu každý spí s každým. Když se děti, co přicházejí na mši, ze-

ptám, kolik mají sourozenců, odpovídají, že od prvního táty dva, od druhého táty tři a třetí táta že má asi čtyři.“ Kuba se přitom chváli, že je blahosklonnější než dřív. Útlak, nesvoboda? Vždyť režim, a psalo se o tom i v Evropě, letos propustil (a deportoval) 55 vězňů svědomí! To jsou oficiální čísla.

ŠEDÁ EKONOMIKA VE SLUNEČNÉ HAVANĚ

Když Kubánci nastupují do autobusu, mají vhodit do kasičky peso. Řidičův kámoš ale na zastávce do busu pustí jen toho, kdo mu dá peso do ruky.

Podle údajů, které sbírájí kubánští opoziční novináři, však jen od začátku roku do září kubánská policie zadržela a vyslýchala 925 disidentů. Revoluční heslo: „Socialismus, nebo smrt!“ se sice ještě vyjímá na havanských zdech, je tomu ale už trochu jinak. Loajální Kubánce režim odměňuje tím, že jim po troškách „dávkuje kapitalismus“. A pro ty, co se špatně adaptují, má – smrt nebo socialismus. Socialismus podle Raúla, to je trest za svobodné myšlení.

ZVEDNE KUBA HLAVU?

Na východě Kuby, stovky kilometrů od Havany, k jejíž návštěvě vesničané potřebují úřední povolenku, žije akti-

vista Carlos. Jeho souřadnice kvůli jeho bezpečnosti neprozradím.

Carlos odmítá obojí. Konformitu, ale i přímou konfrontaci s režimem. A je přesvědčen, že právě jeho styl je tou správnou rezistencí, která pomůže Kubě zvednout hlavu a svrhnout režim.

Na silnici, co vede do jeho města, už nejezdí ani americké pontiaky z padesátých let a nákladák s Kubánci na korbě zřídka. Leje. Lidi na kolech, hlavy skloněné, těla jim obepínají promáchané šaty, šlapou. Zdražili benzín. A tak se bahnitými ulicemi prohánějí už jen kola a kočáry tažené koňským spřežením. Když blesk jak strobooskop prozáří tmu, zjev se

na okamžik pařáty košatých stromů, vykřičníky palem.

Carlos však překvapivě nebydlí v žádném slumu jako disident Pepé, ale v docela slušném domě.

„Havanští disidenti budí soucit, ale ne respekt. Volají do cizího rádia a stěžují si, že dostali domácí vězení. Jsou ale tak sražení na kolena, vězněním, mučením, hladem, bídou, že si pro strach nedovolí vyjít přes vlastní práh. Ale tady, na východě, je život surový a primitivní. Odsud vzejde nová revoluce,“ prorokuje Carlos vizionářsky a je to snad jediný Kubánc, který tomu po víc než padesáti letech od Castrovy revoluce ještě věří.

„Bylo to tu na nože. Chudoba, zločin. Výbory na obranu revoluce (CDR) a úřady v rozkladu, neschopné cokoli vyřešit. Založili jsme proto se sousedy domobranu, střídáme se v hlídání ulic. Opravili jsme školu, pořádáme kroužky pro děti. Postupně jsme začali vyhrávat sympatie místních, a dokonce neoficiálně i někte-

rých úředníků. Nekritizujeme režim hlasitě a otevřeně, ale snažíme se věci sami měnit a ukazovat, že to jde i jinak. A tím získat vliv. Lidi nám už začínají fandit i v jiných věcech. Soucit je na nic, když se k vám okolí bojí přidat. Úspěch je třeba. A touha následovat. Pak teprve se nám povede srazit režim na kolena,“ předpovídá Carlos.

Ne že by snad na Kubě za Raúla přibývalo svobody. Konkurovat revolučním výborům ale není zas tak těžké. Na co se zmůžou? Na provoz pouliční střelnice, kde se kluci učí střílet ze vzduchovky pod nápisem: „Vzdělej své dítě. Ať žije revoluce!“

A na rozvěšování billboardů s heslem: „Závidí nám, že jsme Kubánci.“

Jména kubánských disidentů a evropského misionáře byla v zájmu jejich bezpečnosti změněna. Reflex však jejich pravou identitu zná.

„Havanští disidenti budí soucit, ale ne respekt. Soucit je na nic, když se je okolí bojí následovat. Úspěch je třeba.“